crossref <enabled>
doi
cross check

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2766
Number: 33, p. 147-162, Spring I 2015

İKİ DİLLİ SÖZLÜKLERDE GÖRÜLEN KAVRAMSAL SAPMALAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

*CONCEPTUAL DEVIATIONS OF BILINGUAL DICTIONARIES AND SOLUTION METHODS**

Yrd. Doç. Dr. Ali Aycan KOLUKISA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Özet

Günümüzde kullanılan iki dilli sözlükler yabancı dil öğrenen bireylerin kelime bilgisinin artmasına yardımcı olurken, bu sözlüklerde meydana gelen kavramsal sapmalar kullanıcılarına hedef dildeki kavramı tam olarak algılatmakta yetersiz kalırlar. İki dilli sözlükler de dahil olmak üzere günümüzdeki çoğu sözlük madde başlığındaki kavramı kullanıcılara kavratmak için, "madde başlığındaki sözcük ya da sözcüklerin o dildeki kullanımına ilişkin örnek cümleler vermek" ve "madde başlığına ilişkin o dilde sık kullanılan eşdizimli sözcükleri de söz konusu madde başlığı altında ele almak" suretiyle, sözcüğün doğru kullanıldığı bağlamı kullanıcıya göstermeye çabalarlar. Ancak çoğu zaman yukarıda bahsi geçen bu yöntemlerin, farklı kültür ve koşullarda farklı şekillerde doğup gelişen kavramları kullanıcıya kavratmakta yetersiz kaldığı görülür. Günümüzdeki iki dilli sözlükler, madde başlığındaki sözcüğün çok anlamlılığına çözüm bulmuşken, madde başlığı tanımlamalarında kullanılan sözcüklerde görülen çok anlamlılığı göz ardı etmiş ve neticesinde her ne kadar yukarıdaki çözüm yöntemleri bu tür yetersizliklerin önüne geçmek için üretilmiş olsa da çok anlamlı sözcüklerin hedef dilde sadece örtüştüğü noktaları ön plana çıkarabilmiştir. Oysa iki dilli sözlük kullanımına dayalı mevcut kullanıcı hatalarının pek çoğunun, bu sözlüklerde eşdeğer olarak verilen iki kavramın örtüşen değil örtüşmeyen noktalarından kaynaklandığı görülür.

Bu çalışma, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında hazırlanan iki dilli sözlüklerde günümüze kadar uygulanagelen tasarılara ilave edilecek devrimsel nitelikte ek bir bilgi ile iki dilli sözlük kullanımından kaynaklanan hataları tamamen ortadan kaldıracak yeni bir çözüm yöntemi önermektedir. Bu yeni yöntemin iki dili sözlüklere uyarlanması ile bu tür sözlüklerdeki madde başlığı tanımlamalarından kaynaklanan hatalı çeviriler başta olmak üzere, hedef dildeki sözcüklerin sahip olmadığı anlamlarının, ana dil etkisiyle ifade edilmeye çalışılmasının da önüne geçileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İki Dilli Sözlük, Kavram, Kavramsal Sapma, Çok Anlamlılık, Madde Başlığı

---

* **Bu çalışma, Hakuho Foundation 9th Japanese Research Fellowship Program'ı sırasında elde edilen bulgulardan faydalanılarak hazırlanmıştır.**

* This study has been prepared according to the outcomes of the research during the program of Hakuho Foundation 9th Japanese Research Fellowship.

Abstract

Bilingual dictionaries in use today, while helping to increase the vocabulary of individuals who learn a foreign language, they generally fail to express the concept fully in the target language. This is mainly caused by the occurrence of the conceptual deviations seen between the words of each language. Most dictionaries, including the bilingual ones, use two basic methods to be able to make the user understand the concepts defined in the dictionaries. These methods are either "giving some examples of the word defined in the dictionary to show the usage of that word under real circumstances" or "adding the collocations of the words defined in the headwords of the dictionary so that the user can make a proper use of it in a limited context". In most cases also, we see that they use the both methods. On the other hand, we can briefly say that the methods above mentioned, have some deficiency in explaining and telling all the meanings of the concept in the target language. This phenomenon is mainly seen in polysemic words because of the differences of the cultures and conditions where the concepts are born and develop. Although the bilingual dictionaries of today have found some solutions to the polysemy of the headwords, they seem to have ignored the same polysemic problem when it is seen at the definition words. We can also say that the above mentioned methods might probably be thought as a solution to this deficiency, however they simply cannot go further than showing only the overlap-meanings between the two words. Withal, many of the existing errors made by the use of bilingual dictionaries, are mainly based on non-overlapping parts of the concepts, though the current bilingual dictionaries are insisted on only showing the overlap parts of the concepts of both languages.

This study offers a revolutionary new method and information which is to be applied to bilingual dictionaries, published not only inside of Turkey, but also all over the world as well. By applying this new method introduced in this study, the errors made by the users of the bilingual dictionaries and furtherly by translating programs could be prevented.

Key Words: Bilingual Dictionary, Concept, Conceptual Deviation, Polysemy, Headword

GİRİŞ

Yabancı dil eğitimi, farklı dili konuşan farklı toplumların birbirleri ile olan iletişiminde anahtar görevi gören, günümüz küreselleşme ve bilgi çağının olmazsa olmazlarından biri haline gelmiştir. Geçmiş yüzyıllarda sadece bir tek yabancı dili bile bilmek pek çok kişi tarafından saygınlıkla karşılanırken, günümüz çağında bir gereklilik haline gelerek en az bir yabancı dili iyi bir şekilde bilmenin yanında birden fazla yabancı dili de belirli ölçüde anlayabiliyor olma şartı çeşitli kurum ve kuruluşlarca aranan bir özellik haline gelmiştir. Bu durumun, içinde bulunduğumuz bilgi ve küreselleşme çağında yabancı dil eğitiminin gerekliliğini bir kat daha arttırdığı söylenebilir.

Yabancı dil öğretimi ile ilgilenen ve onu daha ileri seviyelere taşımayı hedefleyen bilim dallarının başında ise, uygulamalı dilbilim gelmektedir. Kocaman (1998) uygulamalı dilbilimi, dar anlamda "dilbilim bulgularının, kuram ve betimlemelerinin dil öğretimine uygulaması" olarak açıklar (s.101 – 102). Ancak öte yandan, "günümüzde uygulamalı dilbilim kavramıyla, dil öğretimi de içinde olmak üzere, dille ilgili bütün sorunları ele alan bir etkinliğin" anlaşıldığını da ilave eder (s.102). Richards ve Schimidt (2010)'da ise, uygulamalı dilbilim "yabancı ve ikinci dil öğrenim ve eğitim çalışmaları" ile "dil ve dilbilimin sözlükbilim, konuşma patolojisi ve çeviri gibi pratik sorunlarla olan ilişkilerini konu alan çalışmalar" bütünü olarak tanımlanarak, uygulamalı dilbilimin dil ve dil kullanımına ilişkin kendine özgü teori modelleri geliştirmede sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi pek çok alandan faydalandığından

bahsedilir (s.34). Yine, Kocaman (1998)'de, uygulamalı dilbilimin, "kendi yeterlik koşulları olan, dilbilim ve öteki alanlardan yararlanan, ama onlar tarafından belirlenmeyen bağımsız bir araştırma alanı" olduğu söylenmektedir (s.105). Dolayısıyla, yabancı dil eğitim ve öğrenimi alanında pek çok çalışmalar yapan bu bilim dalı, her ne kadar dilbilimin bir alt dalı olarak ele alınsa da, geleneksel dilbilimden farklı olarak disiplinlerarası çalışan ve gerekli gördüğü takdirde ihtiyacı olan her türlü bilim alanını kendi hedefleri doğrultusunda kullanabilen bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan yabancı dil eğitimindeki en temel yöntemlerden biri, belli bir program dahilinde bireylerin dil edinimlerinin sağlanmaya çalışılması ile yapılmaktadır. Günümüzde her ne kadar teknolojik araç ve gereçlerde sağlanan gelişmeler dil eğitimini biraz daha modern hale getirerek bireysel çalışma olanaklarını genişletmiş olsa da, halen çoğu birey daha etkili bir eğitim için belli bir program dahilinde yetkin kişi ve kişiler tarafından verilen ve çoğu zaman kurumsal olarak uygulanan bir dil eğitimi almayı tercih etmektedir. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte ileride bu geleneğinde belirli ölçüde değişebileceği tahmin edilmektedir. Bu tür gelişmelerin neticesinde ise bireysel çalışmaların daha ön plana çıkacağı düşünülmektedir. Öte yandan gerek günümüzdeki mevcut durum olsun, gerekse gelecekte keşfedilecek teknolojik gelişmeler bireysel eğitim ve öğrenime hız katsın, yabancı dil öğrenen bireylerin gereksinimleri şekilsel olarak değişse de, işlevsel açıdan çok büyük bir değişikliğe uğramayacağı söylenebilir. Örneğin, internet ve dijital ortamdan kitap ya da yazı okumak günümüzde her ne kadar yaygın hale gelmiş olsa da, o yazıları yazacak kişilere olan ihtiyaç halen değişmemiştir.

Yabancı dil öğrenenler gerek toplu halde belli bir program dahilinde, gerekse bireysel olarak kendi çabalarıyla bir yabancı dili öğreniyor olsun, yeni öğrendikleri dile üst düzeylerde hakim hale gelebilmek için o dile ilişkin dilbilgisel kuralların yanında şüphesiz ki, bir sözlüğe ihtiyaç duyacaklardır. Bu noktada yabancı dil öğreniminde kullanılan sözlükleri, genel özelliklerine göre ikiye ayırmamızın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bunlar, tüm madde başlıklarının ve o madde başlıklarındaki sözcüklerin ve yine bu sözcüklere ilişkin tüm bilgilerin tamamının tek bir dilden faydalanılarak açıklandığı *Tek Dilli Sözlükler* ile; madde başlıkları ile o madde başlıklarındaki sözcük ya da sözcüklere ilişkin bilgilerin tamamının ya da bir kısmının madde başlığında kullanılan dilden farklı bir dil ya da dillerden faydalanılarak hazırlanan *İki Dilli Sözlükler* olarak iki büyük grupta toplanabilir[1]. Öte yandan yabancı dil öğrenimi söz konusu olduğunda ve özellikle o dil yeni öğrenilmeye başlandığında, Öztürk (2013)'te bahsedildiği üzere günümüzde dillerin başvuru kaynağı niteliğinde olan sözlükler içerisinde en çok kullanılanların bu iki dilli sözlükler olduğu söylenebilir (s.935).

Bu çalışmada, her ne kadar yabancı dil öğreniminde faydalanılan *Tek Dilli* ve *İki Dilli Sözlükler*in her ikisi de incelenecek olsa da, özellikle temel seviyelerde daha çok ihtiyaç duyulan *İki Dilli Sözlükler* üzerinde durularak, bu tür sözlüklerde görülen "*kavramsal sapma*"lar ele alınacaktır.

Yabancı Dil Öğreniminde Kullanılan Tek Dilli Sözlükler

Yabancı dil öğrenimini hedef alarak tasarlanan tek dilli sözlükler (diğer bir adıyla "*yabancı dil öğrenim sözlükleri*"), 20. yüzyılın ilk yarısında Michael West, Harold E. Palmer, ve A.S. Hornby adlarındaki üç İngilizce öğretmeni tarafından ortaya çıkarılmıştır (Cowie, 1999 : 2). Bu sözlüklerden ilki olan "The New Method English Dictionary" Micheal West tarafından 1935 senesinde çıkarılmıştır. Harold E. Palmer ile A.S. Hornby'nin çalışmasının ürünü olan ikincisi

[1] Tek ve iki dilli sözlüklerin daha detaylı ayrımı için bakınız: Kolukısa, A. A. (2015). "Yabancı Dil Öğrenim Sözlükleri ve Gerekliliği". Turkish Studies, Vol.10/3, s.657-658.

ise 1942 yılında A.S. Hornby tarafından Japonya'nın başkenti olan Tokyo'da yayınlanmıştır (Kolukısa, 2015: 658-662). İlk olarak "Idiomatic and Syntactic English Dictionary" adıyla basılan Hornby'nin bu sözlüğü daha sonra çeşitli revizyonlardan geçerek günümüzde 8. baskısı yayınlanan "Oxford Advanced Learner's Dictioanry" ye dönüşmüştür.

İngilizce'de *"Learner's Dictionary"* olarak adlandırılan bu sözlüklerinin en temel özellikleri, madde başlıklarının açıklamalarında kullanılan *"tanımlama sözcükleri (defining words)"* nin sayılarının temel sözcük listesi adı verilen ve o dilde en çok kullanılan temel sözcüklerle sınırlandırılmış olmasıdır. Bu durumu aşağıdaki örneklerle daha somut bir şekilde görelim.

sin /sın/ vi **1** break the laws of God. **2** do something wrong. *n* act that breaks the laws of God.

West, M. *The New Method English Dictionary.* 5th Edition. UK :Longman, 1980 :238.

sin [sin] *n.* ❶ U the breaking of God's laws; wickedness; wrongdoing of any kind. (Cf. *crime,* the breaking of man-made laws.) **original sin,** the tendency to the wrong, which, Christian believe, is inherited from Adam, the first man. *(kısaltma)* ❷ C an instance of such wrongdoing; any immoral act such as telling a lie, stealing, murder. *(kısaltma)* ❸ C (colloq.) ab offence against good manners; something contrary to good sense or reason. *(kısaltma)* —*vi.* commit a sin; do wrong. *(kısaltma)*

Hornby, A.S., Gatenby, E.V. Wakefield, A.H. *Idiomatic and Syntactic English Dictionary.* 23rd printing. Tokyo : Kaitakusha, 1997 :1014.

sin (sĭn)
n.
1. A transgression of a religious or moral law, especially when deliberate.
2. *Theology*
a. Deliberate disobedience to the known will of God.
b. A condition of estrangement from God resulting from such disobedience.
3. Something regarded as being shameful, deplorable, or utterly wrong.

The American Heritage® Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright ©2014 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. All rights reserved. (Electronic Ver.)

Yukarıdaki tablonun solundaki iki açıklama sırasıyla, yabancı dil öğrenim sözlüğü olarak West tarafından hazırlanan "The New Method English Dictionary" ile Hornby tarafından tasarlanan "Idiomatic and Syntactic English Dictionary" den alınmıştır. Tablonun sağ tarafındaki ise, İngilizce ana dil konuşucularına yönelik hazırlanan "The American Heritage Dictionary of the English Language" adlı standart tek dilli sözlükten alınmış açıklamadır. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, yabancı dil öğrenimi için tasarlanan sözlüklerde madde başlığı tanımları çok daha basit bir dille açıklanmıştır. Bunun en temel nedeni ise, bu tip sözlüklerin madde başlığı açıklamalarında o dilde kullanım oranı en yüksek olan sınırlı sayıda kelimenin kullanılmış olmasıdır. Tasarlanan yabancı dil öğrenim sözlüğüne göre de değişebilen sınırlı sayıdaki bu temel kelimelere *"tanımlama sözcükleri(defining words)"* adı verilmektedir. Örneğin West'in sözlüğünde madde başlığı açıklamalarında kullanılan tanımlama sözcüklerinin sayısı 1490'dır. Hornby'nin sözlüğünde ise tanımlamada kullanılan sözcükler sadece 1000 kelimeden oluşmaktadır. Dolayısıyla temel seviye dil öğretiminde, bu tür bir sözlüğünün öğrenciler tarafından kullanımını sağlamak için, sadece tanımlama

sözcüklerinin öğretilmesi, kullanıcıların bu sözlüklerin içerisinde bulunan diğer maddelere olan erişimini mümkün kılmaktadır. Başka bir deyişle, öğrenim sözlüklerinde kullanılan sınırlı sayıdaki tanımlama sözcükleri ile o dile ait temel seviyedeki dilbilgisinin öğretilmesi, sözlükte kayıtlı bulunan tüm madde ve açıklamaların sözlük kullanıcısı tarafından anlaşılmasına olanak sağlar. Örneğin West'in sözlüğünde madde başlığı sayısı yaklaşık 24.000 iken, sadece 1490 temel kelime ile temel seviyede İngilizce dilbilgisinin bilinmesi bu sözlüğün kullanımını mümkün hale getirir. Yine Hornby'de ise kayıtlı madde başlığı sayısı 30.000'i bulurken, sadece 1000 temel kelime ve temel seviyede İngilizce dilbilgisinin bilinmesi ile bu sözlüğün kullanımı mümkün hale gelir.

Yabancı dil öğrenimi için tasarlanan tek dilli sözlükleri nitelikli kılan bir diğer özellik ise, iki dilli sözlüklerde görülen *"kavramsal sapma"*ların meydana gelmemesidir. *"Kavramsal sapma"* olarak adlandırdığımız bu durum, daha sonra ayrı bir başlık altında detaylı olarak konu edileceğinden, aşağıda yabancı dil öğreniminde sıklıkla faydalanılan başvuru kaynaklarından bir diğeri olan iki dilli sözlükler incelenmektedir.

Yabancı Dil Öğreniminde Kullanılan İki Dilli Sözlükler

Yabancı dil öğreniminde kullanılan iki dilli sözlüklerin en genel özelliği madde başlığı açıklamalarının, madde başlığı dışındaki herhangi bir dilde ya da dillerde olmasıdır. Çoğu zaman madde başlığı ya da açıklamalarında kullanılan dillerden biri sözlük kullanıcısının ya ana dilinde ya da yetkin olduğu dillerden herhangi birindedir. Örneğin Japonca-Türkçe olarak hazırlanmış bir sözlük ise, aşağıda görüldüğü gibi, madde başlıkları Japonca, açıklamaları ise Türkçe olabilir.

※ **kenka** けんか〘名，～する〙	**kenka** 〔**ad, ～suru**〕**kavga, döğüş**
きょうだい 兄弟げんか（**kyōdai-*genka***）	kardeş **kavgası**
ふうふ 夫婦げんか（**fūfu-*genka***）	karıkoca **kavgası**
¶ **子供たちがけんかをしています。** **(Kodomotachi ga *kenka* o shite imasu.)** ------------------------ *(kısaltma)*	¶ Çocuklar **kavga** ediyor.

※ Japon Vakfı, *Temel Japonca Türkçe Sözlük.* Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002: 336.

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi, iki dilli sözlükler madde başlığını açıklarken madde başlığının ait olduğu dil haricinde bir dil kullanır. Öte yandan yukarıdaki sözlük yabancı dil öğrenimi için hazırlanmış iki dilli sözlüklerden olduğundan, madde başlığını sadece hedef dilde açıklamakla kalmayıp, madde başlığının o dil içerisindeki gerçek kullanımlarına ilişkin örnek cümlelere ve yardımcı fiil alıp almama durumu gibi pek çok çevresel bilgiye de yer verir.

Diğer bir taraftan, yukarıdaki kadar detaylı kullanım ayrımı içermeyen ancak yine de dil öğreniminde faydalanıldığı görülen iki dilli sözlükler de mevcuttur. Aşağıda, bu tür sözlüklere birer örnek teşkil etmesi açısından, Türkçe'deki "güzel" sözcüğünün bu sözlüklerde nasıl ele alındığına bir göz atalım.

※ **güzel** kirei na 綺麗な, utsukushii 美しい, ii 良い/善い yoi, suteki na 素敵な kawaii 可愛い.

(kısaltma)

※ Demirci, M. *Japonca-Türkçe Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü.* İstanbul: JKEM, 2003:103.

※ **güzel** kirei na, utsukushii, mibae no, subarashii, kawaii.

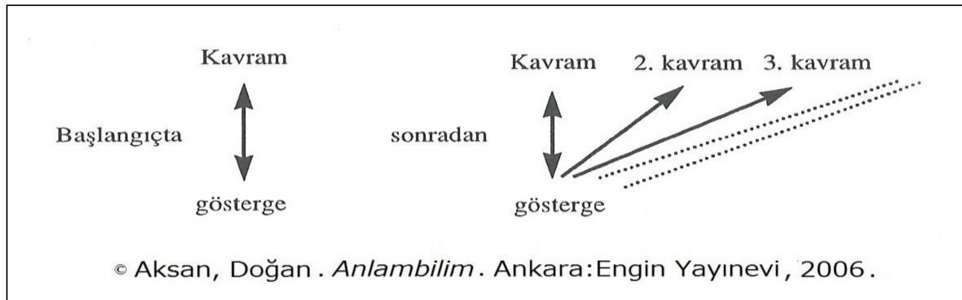
※Masuda, Junri. *Japonca Cep Sözlüğü.* İstanbul: Fono Sözlük Dizisi, 2013: 253.

Türkiye içerisinde basımı bulunan yukarıdaki sözlüklerden her ikisi de genellikle *"kelime = kelime (word to word)"* şeklindeki açıklamalara sahip türde sözlüklerdir. Bu sözlükler çerçeve içerisinde verilen adlarından da anlaşıldığı üzere, cep sözlüğü olarak üretildiklerinden ekonomik ve taşınabilir olması bakımından içlerinde mümkün mertebe sadece en temel bilgiye yer vermektedirler. Yine pratik olarak pek çok durumda kullanıma müsait olabilmeleri açısından da madde başlığının çok, ancak sayfa sayılarının az olması da bir diğer istenilen özelliktir. Dolayısıyla, sadece en temel bilgilere yer vererek kelimelerin cümle içerisindeki kullanımlarına ya da çevresel diğer bilgilere çok fazla yer verme imkanları bulunmamaktadır.

Öte yandan, özellikle bu tür sözlükler başta olmak üzere, diğer iki dilli sözlüklerde de madde başlıklarının hedef dildeki eşdeğerlikleri verilirken, sözcüklerin çok anlamlılıklarına bağlı olarak *"kavramsal sapma"*ların meydana geldiği tespit edilmiştir. Aşağıda, kavramsal seviyede meydana gelen bu tür sapmaların nasıl oluştuğunu açıklayabilmek için önce çok anlamlılık konusu ele alınmakta ve devamında da ayrı madde başlığı altında bu konu detaylı bir şekilde işlenmektedir.

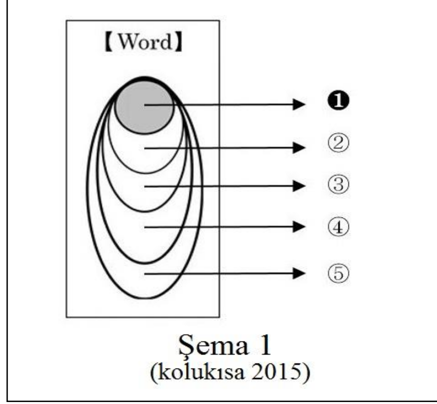
Çok Anlamlılık

Çok anlamlılık, en basit şekli ile tanımlanacak olursa, bir sözcüğün birden fazla anlamı olmasıdır denilebilir. Öte yandan bir sözcük çok anlamlı olsa da, bu tür bir sözcüğün çok anlamlı hale gelmeden önce temel bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Demirci (2014)'te "kelimelerin ilk ortaya çıktıklarında karşılaması kastedilen anlam onların gerçek yahut temel anlamı olarak kabul edilir" denir ve sözlüklerde ilk sırada yer alan anlamın gerçek anlam(ya da *temel anlam*) olabileceğinden söz edilir (s.198). Akimoto (2002) ise, sözcüklerin, pek çok kişinin ortak ya da yaygın olarak kabul ettiği "denotation (açık anlam)" olarak adlandırılan anlamı ile çağrışımlara, kültüre ya da bireysel kullanıma göre belirlenen ve "connotation (ikincil anlam)" olarak adlandırılan anlamlarının olduğunu aktarır (s.107). Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak bir sözcükte "*temel anlam*" ile "*genişleyen anlam(yan anlam)*" olarak adlandırabileceğimiz iki tip anlamın olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, her sözcükte *temel anlam* mevcut iken, aynı şeyi *genişleyen anlam* için söyleyebilmek mümkün değildir. Genişleyen anlam sadece çok anlamlılık kazanmış sözcüklerde görülebilen bir durumdur. Burada sözcüklerin sahip olduğu ya da olabileceği anlam, tıpkı bir masanın üzerine dökülmüş bir miktar su gibi, su dökülmeye devam ettikçe gitgide genişleyebilen ve genişlerken de daha fazla alana yayılabilen bir varlık olarak düşünülmektedir. Öte yandan suyun daha fazla dökülüp dökülmeyeceği, diğer bir deyişle masa üzerinde daha geniş bir alanı kapsayıp kapsamayacağı, tamamen dil sosyolojisi (sociolinguistics) ile ilgili olup, o dilin kullanıldığı ortam ve kültür değiştikçe ne miktarda ve yönde akıp yayılacağı o toplumun dille ilişkili olan paydaşlarına göre rastgele beliren bir durumdur. Dolayısıyla anlamın genişleyerek farklı kavramları da karşılayabilir hale gelmesi ya da başka bir deyişle ilk başlarda yalnızca bir tek kavramın göstergesi olan bir sözcüğün zamanla başka anlamlar kazanması, tüm toplumlarda aynı yönde olmadığı gibi, tüm sözcüklerde de muhakkak suretle standart olarak görülmesi beklenen bir olgu değildir.

© Aksan, Doğan . *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi, 2006.

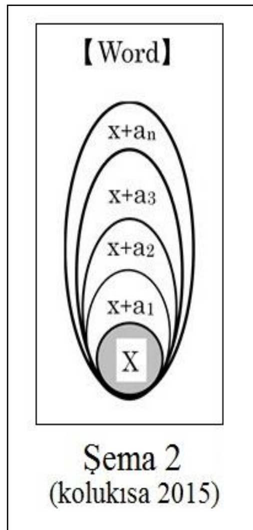
Yine, Aksan (2006)'da çok anlamlılığın oluşum süreciyle ilgili olarak yukarıdaki şema verilerek, başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan göstergenin, genellikle kolay ve etkili anlatım eğilimiyle, aktarmalarla ve kullanım sıklığının artmasıyla her dilde, ilişkili yeni kavramları da anlatır duruma geldiği aktarılmaktadır (s.70).

Şema 1
(kolukısa 2015)

Bu çalışmada, yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda sözcüklerde görülen *temel* ve *genişleyen* anlamlar soldaki şema 1'deki gibi düşünülmektedir. Burada ❶ ile gösterilen sözcüğün temel anlamı; ②, ③, ④, ⑤, vb. ile gösterilenler ise tıpkı bir su gibi genişleyip sonradan kazanılan anlamları temsil etmektedir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, çok anlamlılık her kelimede aynı şekilde görülen bir durum değildir.

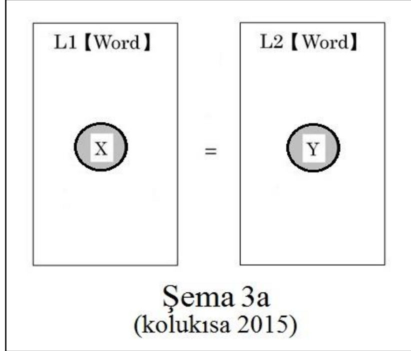
Çok anlamlılık bir dildeki sözcüklerin tamamında muhakkak suretle meydana gelen bir durum olmadığı gibi, çok anlamlı hale gelen sözcüklerin tamamında aynı şekilde ve sayıda oluşması beklenen bir durum da değildir. Dolayısıyla toplum, kültür, coğrafya ve neticesinde dil değiştiği takdirde sözcüklerde farklı şekillerde görülmesi kaçınılmazdır. Glynn (2013), sosyal katmanlaşma, cinsiyet, etnik yapı, yaş ve diyalektin dil kullanımına direk etkisi olduğundan ve dil kullanımı açısından bakıldığında da bu tür sosyolinguistik (sosyo-dilsel) faktörlerin çok anlamlılık, eş anlamlılık ve metafor gibi anlamsal ilişkiler üzerinde etkisi olduğundan bahseder (s.1). Bu sebeple, kültür başta olmak üzere dilin kullanıldığı ortam ve coğrafya değiştikçe sözcüklerin kavramsal ve anlamsal şekillenmelerinde farklılıklar meydana gelir. Bu açıdan bakıldığında, iki dilli sözlüklerde bir dildeki çok anlamlı sözcükleri başka bir dildeki sözcüklerle açıklamak, oldukça tehlikeli bir iştir denilebilir.

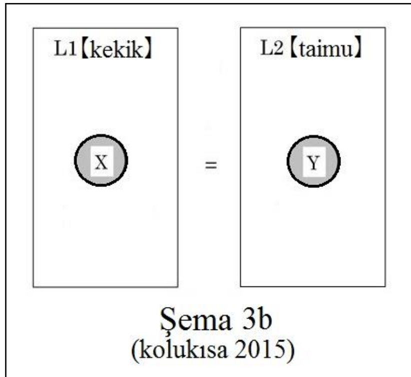
Şema 2
(kolukısa 2015)

Öncelikle burada, her sözcüğün temel anlamının olduğunu ancak genişleyen anlamının olmak zorunda olmadığını kabul ettikten sonra, çok anlamlılık görülen kelimelerin temel ve genişleyen anlamlarının mevcut olup, bunların da tıpkı masa üzerine dökülen bir su gibi kavramsal seviyedeki alanları kapsayan varlıklar olduğu düşünülmektedir. Burada "masa" olarak bahsettiğimiz "kavramı", "su" olarak bahsettiğimiz ise onu dolduran "anlamı" temsil etmektedir. Dolayısıyla çok anlamlı bir sözcük, tıpkı şema 2'de görüldüğü gibi, temel olarak ve genişleme yoluyla doldurabilir hale geldiği kavram alanlarına sahiptir. Anlam dediğimizin ise bu alanların dolması neticesinde oluştuğu varsayılmaktadır. Burada bu alanları, temel anlamı işaret eden ve kavramın en merkezi olan "X" ile; sözcüğün daha sonradan o toplumdaki kullanımı vasıtasıyla "X"in üzerine katmanlaşarak işaret edebilir hale geldiği diğer kavram alanlarını da "$x+a_1$" , "$x+a_2$" , "$x+a_3$" , ..."$x+a_n$" şeklinde göstermenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Sözcük sadece temel anlamında kullanıldığı takdirde "X" olarak ifade edilen alanın suyla dolduğu, diğer anlamlarda kullanıldığı takdirde de şema 2'deki görüldüğü gibi "$x+a_1$" , "$x+a_2$" , "$x+a_3$" , ..."$x+a_n$" şeklindeki alanlardan her hangi birinin dolduğu söylenebilir. Öte yandan, "$x+a_1$" , "$x+a_2$" , "$x+a_3$" , ..."$x+a_n$" şeklinde kullanılırken, temel anlam alanı olan "X"ten yola çıkarak bu alanlar oluşturulduğundan, her ne kadar temel kavram olan "X"i tam olarak yansıtmıyor olsa da "X" in izlerini belirli ölçüde bünyesinde taşır ki bu da genişleyen anlam

alanlarının o temel kavramdan türediğinin bir göstergesidir. Aksi bir durumda, sesteş yeni bir sözcüğün doğduğundan bahsetmek mümkün olurdu.

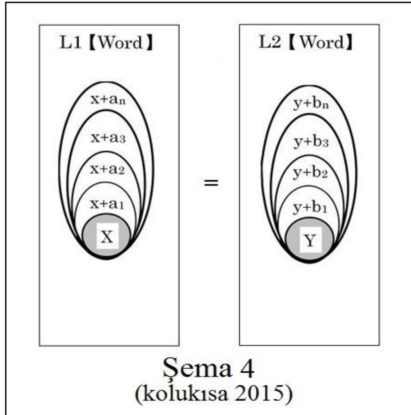
Şema 3a
(kolukısa 2015)

Şema 3b
(kolukısa 2015)

Bu noktada, yukarıda açıkladıklarımızı iki dilli sözlüklerdeki mevcut açıklamalar için düşünelim. İlk olarak her iki dilde de tek anlamlı sözcüklerin açıklandığını varsayarsak, şema 3a'daki gibi bir eşitlemenin yapılacağını söylememiz mümkün olur. Bu duruma örnek olarak Türkçe'de bir bitkinin adı olan "kekik" ile bunun Japonca karşılığı olan "taimu[2] (タイム)" sözcüğü verilebilir. Dolayısıyla sözlükteki eşitleme soldaki şema 3b'de görüldüğü şekilde olacaktır. Ancak muhtemelen fark edildiği üzere, Türkçe'deki "kekik" sözcüğü de, Japonca'daki "taimu" sözcüğü de bitki adı olup belli bir bir bilimsel alana mensup terimsel sözcüklerdir. Ancak, diğer sözcükler düşünüldüğünde durum bu kadar basit değildir. Bir dilde kullanılan sözcüklere, o dilin söz varlığının kayıtlı eseri olan sözlüklere şöyle bir göz gezdirdiğimizde, madde başlıklarının pek çoğunun ❶, ②, ③, ④, ⑤, … vb. gibi açıklamalarının bulunduğu ve çoğu madde başlığının tek bir anlamının olmadığı göze çarpar. Aslında şema 3' teki gibi tek bir anlamı olan sözcük sayısı, çok anlamlı sözcüklerle kıyaslandığında sayı olarak oldukça azdır. Dolayısıyla bir dilde kullanılan sözcüklerin sadece az bir kısmının, ki bu çoğunlukla terimlerde ya da somut nesnelerde daha çok görülen bir durumdur, tek anlamlı olduğu anlaşılır. Fakat konu iki dilli sözlüklerde ele alınan çok anlamlı sözcüklere geldiğinde ise bu durum biraz daha karışık bir hal alır.

İki Dilli Sözlükler ve Kavramsal Sapma

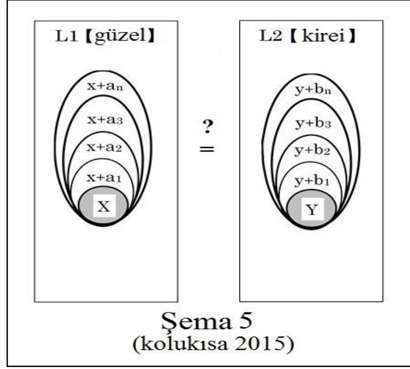
Şema 4
(kolukısa 2015)

Çok anlamlılık problemini, ister tek dilli ister iki dilli olsun günümüz sözlüklerinin, yukarıda bahsettiğimiz ve daha önce şema 1'de de gösterdiğimiz gibi ❶, ②, ③, ④, ⑤, … şeklinde, her bir anlamı temel anlamdan uzaklaşma sırasına göre açıklayarak çözdükleri görülür. Tek dilli sözlüklerde bu noktada her hangi bir problem yaşanmaz. Ancak konu iki dilli sözlüklere geldiğinde gözlerden kaçan en büyük problem, tanımlama sözcüklerinde görülen çok anlamlılıktır.

Şema 4'te günümüzdeki iki dilli sözlüklerde yapılan eşitleme şekli görülmektedir. Burada L1 ve L2 olarak gösterilen sözcüklerin her birinin kendi ana dilinde birden fazla anlamı mevcuttur. Elbette ki iki dilli sözlüklerde yer alan bazı sözcüklerin tek bir anlama sahip olması da mümkündür. Ancak bunların sayısı daha önce de belirttiğimiz gibi oldukça azdır. Dolayısıyla iki dilli sözlüklerde şema 4'teki gibi bir durum, şema 3'e göre çok

[2] Burada Japonca'da "zaman" anlamına gelen ve yine aynı şekilde "taimu" olarak yazılan sözcük, "kekik" anlamına gelen "taimu" ile sesteş bir sözcük olduğunda, bu ikisi sözlüklerde ayrı madde başlığı altında ele alınan iki farklı sözcüktür ve karıştırılmamalıdır.

daha sık karşılaşılan bir durumdur. Burada günümüz sözlüklerinde şema4'teki gibi bir eşitleme yapılmasının ne derece uygun olduğunu bir örnekle görelim.

Şema 5
(kolukısa 2015)

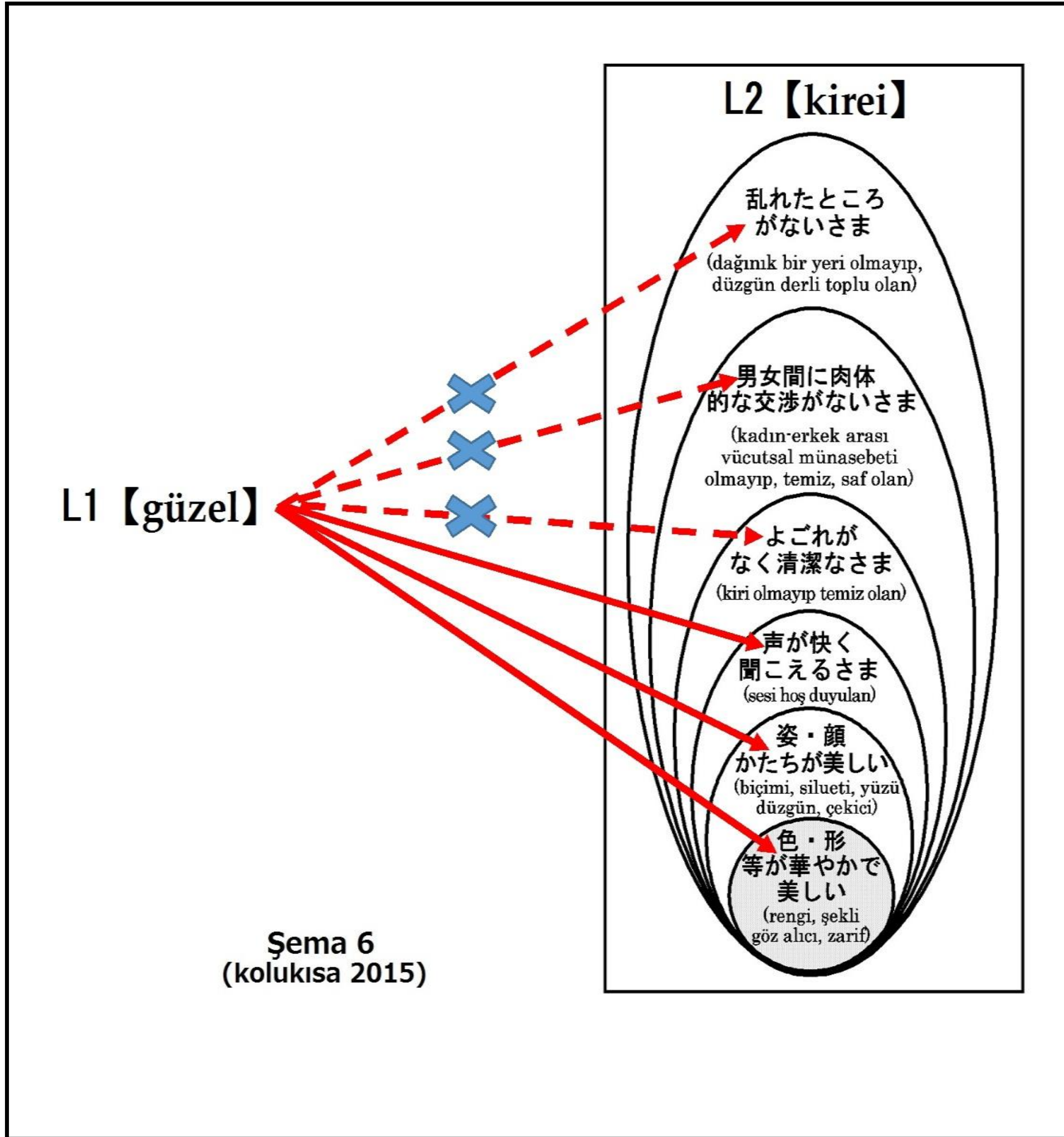
Yukarıda daha önce iki dilli sözlüklere örnek olarak verdiğimiz Türkçe-Japonca sözlüklerde ele alınan L1【güzel】sözcüğünün açıklamasına burada tekrar bir göz atalım. Türkçe-Japonca sözlüklerin her ikisinde de L1【güzel】sözcüğünün eşdeğeri olarak ilk sırada L2【kirei】sözcüğü verilmiştir. Bu durumda her iki sözlükte de ilk sırada bulunan açıklama için şema 5'teki gibi bir eşitlemenin yapıldığını söyleyebiliriz. İlk bakışta her ne kadar her hangi bir sorun yokmuş gibi gözükse de, bunu L2【kirei】sözcüğünün kavramsal alanlarını somut hale getirerek inceleyecek olursak, günümüz iki dilli sözlüklerinde şuana kadar fark edilmeyen oldukça büyük bir yanılgının mevcut olduğu gözler önüne serilecektir.

Öncelikle burada Japonca'daki "kirei" sözcüğünün kendi ana dilindeki tek dilli sözlüklerde nasıl çözümlendiğine bir göz atmamız gerekmektedir.

*き‐れい【ˣ綺麗／奇麗】
〘形動〙文〘ナリ〙
1 色・形などが華やかな美しさをもっているさま。「―な花」「―に着飾る」
2 姿・顔かたちが整っていて美しいさま。「―な脚」「―な女性」
3 声などが快く聞こえるさま。「―な発音」
4 よごれがなく清潔なさま。「手を―に洗う」「―な空気」「―な選挙」
5 男女間に肉体的な交渉がないさま。清純。「―な関係」
6 乱れたところがないさま。整然としているさま。「机の上を―に片づける」
（省略）――――――――――
＊『デジタル大辞泉』，小学館，2014年12月バージョン.

*kirei
〘na sıfatı〙
1 rengi, şekli, vb. göz alıcı ve zarif olan. (-na hana; -ni kikazaru)
2 biçimi, silueti, yüzü düzgün ve çekici olan. (-na ashi; -na josei)
3 sesi, vb. hoş duyulan. (-na hatsuon)
4 kiri olmayıp temiz olan. (te o -ni arau; -na kūki; -na senshu)
5 kadın-erkek arası vücutsal münasebeti olmayıp temiz, saf olan. (-na kankei)
6 dağınık bir yeri olmayan, düzgün derli toplu olan. (tsukue no ue o -ni katazukeru)
(kısaltma) ――――――――――
＊*Dijital Daijisen*, Shogakkan, Aralık 2014 Versiyonu.

Öte yandan burada Türkçe sözcük olan "güzel"in de kavramsal alanlarına bakmamız beklenebilir. Ancak günümüzdeki sözlükler, gerek tek dilli gerek iki dilli olsun buna şema 1'de gösterdiğimiz ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi L1'deki sözcüklerin çok anlamlılığını madde başlıkları altında "temel anlamdan uzak anlama" şeklinde yapmış oldukları sıralama ile ❶, ②, ③, ④, ⑤, …vb. şeklinde önceden açıklamakta olduklarından burada tekrar bunun üzerinde durmaya gerek olmadığı düşünülmektedir. Ancak madde tanımlamalarında kullanılan sözcükler için aynısını söylemek mümkün değildir. Yukarıda "kirei" sözcüğü için kendi ana dilinde verilen açıklamaları da gördükten sonra, Türkçe'de "güzel" sözcüğünün karşılığı olarak ilk sırada verilen "kirei" sözcüğüne yapılan eşleştirmede, aşağıdaki şema 6'da görüldüğü gibi uyan ya da uymayan anlam alanları mevcut olmasına rağmen, "güzel"in "kirei" sözcüğünün bütününe eşitlenmekte olduğunu söylememiz mümkün hale gelir.

Şema 6
(kolukısa 2015)

Şema 6'da görüldüğü gibi, Türkçe'deki "güzel" sözcüğü Japonca'daki "kirei" sözcüğüne eşitlendiği takdirde, Japonca'daki "kirei" sözcüğünün temel ve genişleyen anlamlarının tamamı, Türkçe'deki "güzel" sözcüğüne eşitlenmiş olmaktadır. Ancak Türkçe'deki güzel sözcüğünde Japonca'da "kirei" sözcüğünde görülen genişleyen anlamların tamamı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, Türkçe'deki "güzel" sözcüğünün içerisinde Japonca'daki "kirei"de meydana gelen şekilde bir kavramsal genişleme görülmediğinden, Türkçe'deki "güzel" sözcüğünün içerisinde "kirei"in 4'üncü, 5'inci ve 6'ıncı halkalarında görülen anlamlar bulunmamaktadır. Bunu bir örnekle somutlaştıralım. Örneğin, tuvaleti temizleyebilmek için ne yapması gerektiğini soran bir Japon'un "Toire o kirei ni suru tame ni do sureba ii ?" şeklinde kendi ana dilindeki ifadesini, "güzel"in "kirei" sözcüğünün tüm halkalarına eşitlendiğini varsayarak Türkçe'ye çevirdiğini düşünecek olursak, "Tuvaleti güzel hale getirmek için ne yapmalıyım?" şeklindeki ifadesini çok da yadırgamamak gerekmektedir. Her ne kadar her iki cümle de kendi ana dilinde dilbilgisel açıdan hatalı olmasa da, iki dilli sözlüklerde yapılan eşitleme sonucunda kavramsal boyutta bir sapma meydana gelmektedir.

Yine tersi bir durum da söz konusu olabilmektedir. Örneğin Japonca'da "kirei" sözcüğünü iki dilli sözlüklerde aradığımızı varsayalım. Aşağıda da görüldüğü gibi pek çok sözlükte "güzel" sözcüğü madde başlığı açıklamalarında ilk sırada yer alacaktır.

※ **kirei [se]** güzel, sevimli; temiz; derli toplu *(kısaltma).* ※ Japon Vakfı. *Temel Japonca Türkçe Sözlük.* Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002: 361.	※ **kirei [na]** güzel. ※ Masuda, Junri. *Japonca Cep Sözlüğü.* İstanbul: Fono Sözlük Dizisi, 2013: 87.

Öte yandan, "güzel" sözcüğüne Türkçe sözlükte baktığımızda, aşağıdaki şekilde anlamlarının olduğu görülmekle beraber, "güzel" sözcüğü Türkçe'de yemeklerin hoş ve beğenilir olduğunu nitelemek için, başka bir deyişle "lezzetli" de diyebileceğimiz bir kullanıma da sahiptir. Ancak "lezzetli" olarak ifade edeceğimiz bu anlamı Türkçe sözlüklerde çok net görememekle beraber, günlük yaşantıda "Anneniz çok güzel yemekler yapıyor" ya da "Bu yemek çok güzel" şeklinde kullanmak mümkündür.

※ *sf.* 1. Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran *(kısaltma)* 2. İyi, hoş *(kısaltma)* 3. Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran *(kısaltma)* 4. Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran *(kısaltma)* 5. Görgü kurallarına uygun olan. 6. Sakin, hoş (hava) *(kısaltma)* 7. Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı *(kısaltma)* 8. Pek iyi, doğru *(kısaltma).*

(kısaltma).

※ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 31 Ocak 2015, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.

Yine "güzel" sözcüğünün, yemeklerin tadına ilişkin bu tür bir kullanımı mevcut olduğundan, ana dili Türkçe olan ve üniversitede seçmeli ders olarak temel seviyede Japonca öğrenen bir öğrencinin iki dilli sözlüklerden faydalanarak ana dilinin etkisinde "Okāsan wa

itsumo kirei na ryōri o tsukutte kuremasu[3]" şeklinde bir cümle kurduğu görülmektedir. Bu cümle dilbilgisel açıdan hatalı olmamakla beraber, Türkçe'de "tadı hoş, beğenilen", diğer bir ifadeyle "lezzetli" anlamına genişleyebilen "güzel" sözcüğünün etkisinde kalınarak Japonca'daki "kirei" sözcüğünün kullanılması neticesinde oluşmuş bir cümledir ve Japonca'da "Anneniz her zaman göze hoş görünen yemekler yapmaktadır" şeklinde algılanır. Bu ise Japonca'daki "kirei" sözcüğünün "lezzetli" şeklinde bir kavramsal genişleme alanının olmamasından kaynaklanır.

Sonuç olarak, yukarıdaki açıkladıklarımızı toparlayacak olursak, günümüzdeki iki dilli sözlüklerde yapılan eşitlemelerden kaynaklanan kavramsal seviyede sapmalar meydana gelmektedir. Bu durumu bu çalışmada "*İki Dilli Sözlüklerde Görülen Kavramsal Sapma*" şeklinde adlandırmanın yerinde olacağı düşünülmektedir.

İki Dilli Sözlüklerde Görülen Kavramsal Sapmalara İlişkin Çözümler

Tek dilli sözlüklerin madde başlıklarındaki tanımlamalara bakıldığında, temel anlama ilişkin açıklamalar sözlükten sözlüğe çok fazla değişmezken, bu madde başlıklarında ele alınan genişleyen anlamlar için aynı şeyleri söylemek çok mümkün değildir. Hatta kimi zaman, genişleyen halkalarının kesin hatlarla birbirinden ayrılmadığı bile görülür. Bu durum, özellikle o ülkedeki ana dile ilişkin veri tabanı çalışmalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, veri tabanı çalışmalarının yetersiz olduğu bir dildeki söz varlığı ile hazırlanan iki dilli sözlüklerde ise yukarıda açıkladığımız türden kavramsal sapmaların daha sık meydana geldiği görülmektedir. Peki bu durum daha önce hiç mi fark edilmemiştir? Aslında, her ne kadar bu çalışmada olduğu hali ile genişleyen kavramsal halkalara bağlı olarak meydana gelen sapmalar halinde düşünülmüş olmasa da, bazı kelimelerin hedef dildeki çevirilerinde kullanıldığı yere göre değişiklik göstermesi gerektiği fark edildiğinden, günümüzdeki iki dilli sözlükler hedef dildeki kavramı doğru şekilde kullanıcıya kavratabilmek için aşağıdaki şekilde çözüm yollarına başvurmuşlardır.

a) Madde başlığındaki sözcük ya da sözcüklerin o dildeki kullanımına ilişkin örnek cümleler vererek, o madde başlığının kullanımının mümkün olduğu bağlamı kullanıcıya sezdirmek.

b) Madde başlığındaki sözcük ya da sözcüklerin o dilde sık kullandığı eşdizimsel(collocational) sözcüklerini de o madde başlığı altında ele alarak söz konusu madde başlığının doğru kullanılabileceği bağlamı sınırlandırmak.

Günümüzdeki iki dilli sözlüklerde yukarıdaki çözüm yollarına oldukça sık başvurulduğu görülür. Öte yandan "a" ve "b" olarak adlandırdığımız bu yöntemler sadece iki dilli sözlüklere özel olmayıp, tek dilli sözlüklerde de her hangi bir kavramı kullanıcıya doğru kavratmak için başvurulan yöntemlerdendir. Ancak tek dilli sözlükler için yeterli olan bu yöntemlerin iki dilli sözlüklerde kavramı kullanıcıya doğru kavratmak hususunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun en büyük sebebi ise, iki dilli sözlüklerde iki farklı dilde iki farklı şekilde oluşmuş ve farklı kültüre göre farklı şekillerde genişlemeye uğramış iki farklı kavramın eşitlemesinin yapılıyor olmasıdır. Bu noktada, şema 6 vasıtasıyla düşünülecek olursa, yukarıda verilen yöntemler olan "a" ve "b"nin her ikisinin de sadece ok işaretlerinin ulaştığı noktaları işaret edebilen yöntemler olduğu anlaşılır. Fakat öte yandan bu yöntemlerden hiç biri ok işaretlerinin

[3] Bu cümle, 17 -18 Haziran, 2013 tarihinde Kayseri, Erciyes Üniversitesi'nde düzenlenen 12. Japonca Öğretmenleri Topluluğu Sempozyumu'nda sunulan "Nasıl Bir Sözlük Yazalım?" adlı bildiriden alınmıştır. (Bkz.: Kolukısa, 2013)

ulaşamadığı noktaları açık bir şekilde kullanıcıya gösterememektedirler. Oysa iki dilli sözlük kullanımından kaynaklanan hataların pek çoğu ok işaretlerinin ulaşabildiği noktalardan değil, ulaşamadığı yerlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum ise hedef dildeki sözcüklerin işaret ettiği kavramların tam olarak kavranamayıp, kullanıcının ana dil etkisinden kurtulamamasına ve hatta ana dilini baz alarak yabancı dildeki sözcükleri kullanmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak da dilbilgisel açıdan hatalı denilemese de çoğu zaman "tuhaf" ya da "bu durumda o sözcük kullanılmaz" şeklinde adlandırdığımız durumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada önerilen çözüm yöntemi ise, bugüne kadar yapılan yukarıdaki yöntemlere ilave olarak, "c" şıkkında görüldüğü şekildedir.

c) İki dilli sözlüklerdeki mevcut kavramsal sapmaları engellemek için, eşitlenen iki kavramın örtüşen noktalarını gösteren "a" ve "b"deki yöntemlerden farklı olarak, hedef dildeki kavramla madde başlığındaki kavramın örtüşmeyen noktalarını da yazılı olarak madde tanımlarında göstererek hedef dildeki kavramın doğru olarak algılanmasını sağlamak ve madde başlığındaki kavramın hedef dilde tamamen aynı olmadığını kullanıcıya kavratmak.

Yukarıda "c" de açıklanan şekilde bir uygulamanın iki dilli sözlüklere uyarlanması ile kavramsal sapmaların önüne geçilmesi mümkün hale gelecektir. Bu durumu daha farklı bir şekilde ifade edecek olursak, şuana kadarki iki dilli sözlük tasarımlarında uygulanmakta olan geleneksel yöntemler sonucunda meydana gelen kavramsal sapmalar bu çalışmada açıkladığımız yöntem sayesinde ortadan kalkarak daha doğru bir dil kullanımı sözlük kullanıcılarına sunulacaktır.

Öte yandan "c" şıkkında bahsettiğimiz türde bir sözlük tasarımının pratik olarak sözlüklere uyarlanması ilk etapta zor gibi gözükse de, öncelikle her iki dilde de ayrı ayrı mevcut olan tek dilli sözlükler ile o dillerin eş anlamlı sözlüklerinden faydalanarak, madde başlıklarında ve madde başlıklarının tanımlamalarında kullanılan sözcüklerin temel ve genişleyen anlamlarının tespit edilmesiyle işe başlanabilir. Sonrasında ise her iki dildeki kavramların temel ve genişleyen anlam alanları karşılaştırılarak örtüşen ve örtüşmeyen noktalar su yüzüne çıkarılabilir. Diğer bir taraftan bu tür bir yöntemin uygulanabilmesi için her iki dilde de anlambilim, sözlükbilim, edimbilim(kullanımbilim), vb. alanlarda uzman kişi veya kişilerin yanı sıra her iki dile de yeterli derece hakim uzman kişiler gerekecektir.

Yukarıda önerilen çözüm önerisinin sözlüklere ne şekilde ilave edileceği sorusuna gelince, belirli ve genelgeçer bir yöntem olmamakla birlikte, şema 7'de, "c"de bahsedilen türdeki bilgileri içeren bir Türkçe Japonca sözlük örneği verilmiştir. Türkçe'deki "güzel" ile Japonca'daki "kirei" sözcüklerinin eşitlemesinin yapıldığı bu iki dilli sözlük örneğinde Japonca verilen tanımlar ve dikkat edilmesi gereken hususlar, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için parantez içerisinde Türkçe çevirisi ile birlikte italik olarak verilmiştir. Yine, Türkçe'deki "güzel" sözcüğü, Japonca'daki "kirei" sözcüğüne eşitlendikten sonra, Japonca'daki "kirei" sözcüğünün içerisinde bulunan ancak Türkçe'deki "güzel" sözcüğünün içerisinde bulunmayan "seiketsu(temiz)" ve "midare ga nai(düzenli)" gibi genişleyen anlamların Japonca'daki "kirei" sözcüğünden çıkarıldıktan sonra kavramın algılanması gerektiği bilgisi de hem örneklerle, hem de tanımlama sözcüğünün sağ tarafındaki oklar vasıtasıyla çarpı işaretiyle birlikte verilmiştir.

güzel 1 【kirei きれい】 → 【×清潔(せいけつ) seiketsu】 → 【×乱(みだ)れがない midare ga nai】

❶ 色(いろ)・形(かたち)・姿(すがた)・顔(かお)かたちなどが美(うつく)しい。

(Tanımın çevirisi: Rengi, şekli, silueti, yüzü göz alıcı, zarif.)

Ör. Bu elbise güzel.

この服(ふく)はきれいです。

② 聞(き)こえる声(こえ)などが快(こころよ)くて気持(きも)ちがいい。

(Tanımın çevirisi: Sesi hoş olup iyi hissettiren)

Ör. Onun çok güzel bir sesi var.

彼女(かのじょ)はとてもきれいな声(こえ)をしている。

(注１) × 汚(よご)れがなく清潔(せいけつ)なさま。

(Çeviri: (Dikkat 1) "kirli olmayıp temiz olan" anlamında kullanılmaz.)

Ör. トイレをきれいにするためにどうすればいい？

Tuvaleti *~~güzel~~ temiz hale getirmek için ne yapmalıyım?

(注２) × 乱(みだ)れたところがないさま。

(Çeviri: (Dikkat 2) "dağınık bir tarafı olmayan" anlamında kullanılmaz.)

Ör. 本(ほん)をしまって食卓(しょくたく)をきれいにしなさい。

Kitaplarını kaldırıp masayı *~~güzel~~ düzgün hale getir.

Şema 7
(kolukısa 2015)

SONUÇ

Yabancı dil öğreniminde faydalanılan sözlük türlerinden biri olan tek dilli yabancı dil öğrenim sözlükleri, madde başlıklarını açıklarken çok anlamlı sözcükler kullansalar dahi, başka bir kültürde doğup gelişen farklı kavramlarla eşleştirmeler yapmadıkları için, madde tanımlamalarında görülen çok anlamlılık, madde açıklamalarında kullanılan cümleler vasıtasıyla yapılmasının sonucunda, bünyelerinde bulundurdukları kavramsal halkalardan sadece birinin aktif olmasını sağlamakta ve bunun sonucunda da bu çalışmada bahsi geçen kavramsal sapmalara sebebiyet vermemektedirler. Ancak aynı şeyi yabancı dil öğreniminde kullanılan iki dilli sözlükler için söyleyebilmemiz mümkün değildir.

Günümüzdeki iki dilli sözlüklerin çok anlamlı sözcüklere karşı olan tutumları, sadece madde başlığındaki sözcük ya da sözcükleri hedef alırken, madde başlığının açıklamalarında kullanılan sözcüklerde görülen çok anlamlılık göz ardı edilmiştir. Bu durumun bir dilde hazır olan kavramlarla ikinci bir dili öğrenirken kavramsal sapmaların oluşmasına neden olduğu saptanmıştır. Yine günümüzdeki iki dilli sözlüklerin tanımlamalarında bir takım yetersizlikler olduğunun farkına varıldığından, madde başlıklarındaki kavramların kullanıcılar tarafından

daha iyi algılanmasını sağlamak için o madde başlığı altında örnek cümle ve eşdizimli sözcüklerin de ele alındığı söylenebilir. Ancak kavramsal seviyede meydana gelen sapmaların tam olarak algılanabilmesi, her iki dilde farklı şekilde gelişen ve genişleyen kavramsal farklılıkların kullanıcıya somut olarak gösterilmesi ile mümkün hale gelebilmektedir. Bu çalışmada, madde başlığı tanımlamalarında kullanılan sözcüklerin kavramsal halkalarının o madde başlığındaki kavram ile karşılaştırılması gerektiği savunularak iki kavram arasındaki örtüşen noktalar kadar, örtüşmeyen noktaların da somut olarak ortaya konulmasının iki dilli sözlüklerde karşılaşılan *"kavramsal sapma"*ları ortadan kaldıracağı ileri sürülmektedir.

Günümüzdeki iki dilli sözlükler, sadece madde başlıklarının temel ve genişleyen anlamlarını gösterebildiğinden, hedef dildeki kavramların sadece örtüşen noktalarını işaret edebilmektedirler. Fakat öte yandan, iki dilli sözlüklerde eşdeğer olarak açıklanan sözcüklere bağlı olarak oluşan hataların ya da doğal olmayan dil kullanımlarının pek çoğu, madde başlığındaki kelimelerin tanımlama sözcükleriyle örtüşmeyen anlamlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla her iki dilde farklı olarak gelişen ve genişleyen kavramların sadece örtüşen değil örtüşmeyen anlamlarının da sözlüklerde açık olarak gösterilmesi gerekmektedir ki, bu durum ancak bu çalışmada önerilen yöntem sayesinde mümkün hale gelebilmektedir. Bu tür bir yöntemle hazırlanacak olan bir tasarım, şuana kadar iki dilli sözlüklerde uygulanmakta olan eşitlemelerden dolayı kaynaklanan kavramsal boyuttaki hataları ortadan kaldırarak, bir dildeki mevcut bir kavramın diğer bir dildeki kavramla tam olarak hangi noktalarda örtüştüğünü ve aynı zamanda da örtüşmediğini kullanıcıya sezdirebilir niteliktedir.

Sonuç olarak bu çalışmadaki bulguların gerek yurt içinde gerekse yurt dışında hazırlanan iki dilli sözlüklere aktarılmasıyla devrimsel nitelikteki ek bir bilginin bu sözlüklere dahil edilebilmesi mümkün hale gelerek iki dilli sözlüklerdeki mevcut tanımlamalardan kaynaklanan hatalı çeviriler başta olmak üzere, hedef dildeki sözcüklerin sahip olmadığı kavramların ana dil etkisiyle ifade edilmeye çalışılmasının ve daha ilerisinde de hatalı makine çevirisi yapılmasının önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

AKIMOTO, M. (2002). Yoku Wakaru Goi. Tokyo: Aruku.

AKSAN, D. (2006). Anlambilim. Ankara: Engin Yayın Evi.

COWIE, A.P. (1999). English Dictionaries For Foreign Learners – A History. NY: Oxford University Press.

DEMİRCİ, K. (2014). Türkoloji İçin Dilbilim. Ankara: Anı Yayıncılık.

DEMİRCİ, M. (2003). Japonca-Türkçe Türkçe-Japonca Cep Sözlüğü. İstanbul: JKEM.

Dijital Daijisen. Tokyo: Shogakkan, Aralık 2014 Versiyonu.

GLYNN, D. (2013 - In press). "Cognitive socio-semantics: The theoretical and analytical role of context in meaning". Review of Cognitive Linguistics. (yayının basım öncesi elektronik draft halinin adı: "The semantics of sociolinguistic variation. A quantitative study of dialect effects on the polysemy of annoy". Erişim tarihi: 26.01.2015, www.dsglynn.univ-paris8.fr/articles/Glynn_2013_Semantics_Socioling_Variation.pdf)

HORNBY, A.S., GATENBY, E.V. WAKEFIELD, A.H. (1997). Idiomatic and Syntactic English Dictionary (23rd printing). Tokyo: Kaitakusha.

Japon Vakfı. (2002). Temel Japonca Türkçe Sözlük. Ankara: Ayraç Yayınevi.

KOCAMAN, A. (1998). "Uygulamalı Dilbilimi". Dilbilim Araştırmaları, Ankara: Bizim Büro Basımevi, s.101 – 106.

KOLUKISA, A.A. (2015). "Yabancı Dil Öğrenim Sözlükleri ve Gerekliliği". Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 10/3 Winter 2015, s. 653-672.

-------------- (2013). "Nasıl Bir Sözlük Yazalım?". 12. Türkiye Japonca Öğretmenleri Toplantısı Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Kayseri, s. 71-80.

MASUDA, J. (2013). Japonca Cep Sözlüğü. İstanbul: Fono Sözlük Dizisi.

RICHARDS, J.C. ve SCHIMIDT, R. (2010). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics (4th ed.). London: Longman (Pearson Education)

ÖZTÜRK, F. (2013). "Kırgızca Yazım Kılavuzları İki Dilli ve Çok Dilli Sözlükler". The Journal of Academic Social Science Studies – JASSS, Vol.6/6, s.915 – 944.

The American Heritage® Dictionary of the English Language. Fifth Edition copyright ©2014 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015, https://www.ahdictionary.com

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 31 Ocak 2015, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

WEST, M. (1980). The New Method English Dictionary (5th ed.). UK: Longman.